

Teollisuusautomaation standardit

Osio 7

- Osio 1: SESKOn Komitea SK 65:
Teollisuusprosessien ohjaus
- Osio 2: Toiminnallinen turvallisuus: periaatteet
- Osio 3: Toiminnallinen turvallisuus: standardisarja IEC 61508
- Osio 4: Koneiden ohjausjärjestelmät: standardi IEC 62061
- Osio 5: Riskin arviointi ja turvallisuuden eheyden tason SIL
määrittäminen: standardit IEC 61508-5 ja IEC 62061
- Osio 6: Koneiden ohjausjärjestelmien suunnittelutyökalu SISTEMA
- Osio 7: Hätäpysäytys: standardit ISO 13850 ja
IEC 60947-5-5**
- Osio 8: Turvaväylät ja niiden valinta: tekninen raportti IEC/TR 62513
- Osio 9: Logiikat: standardi IEC 61131-1 ja 61131-3
- Osio 10: Turvallisuuteen liittyvän elektroniikan asennus- ja muutostyöt

Hätäpysäytys: standardit ISO 13850 ja IEC 60947-5-5

Matti Sundquist
Sundcon Oy

Hätäpysäytysvaatimukset

- Seuraavissa PowerPoint-kalvoissa esitetään tärkeimmät vaatimukset koneiden hätäpysäytyksestä.
- Tarkemmat vaatimukset esitetään konedirektiivissä/koneasetuksessa ja yksityiskohtaisia teknisiä vaatimuksia esitetään IEC- ja ISO-standardeissa.
- Lisäksi on noudatettava laitevalmistajien ohjeita hätäpysäytyslaitteiden valinnassa, asennuksessa, käytössä, kunnossapidossa sekä määräaikaistarkastuksissa.

Hätäpysäytysstandardit

- Hätäpysäytystä koskevia standardeja ovat:
  - SFS-EN 12100 (Koneturvallisuus. Perusteet ja yleiset suunnitteluperiaatteet)
  - SFS-EN ISO 13850 (ent. EN 418, hätäpysäytys)
  - SFS-EN 60204-1 (koneiden sähkölaitteistot)
  - IEC 60947-5-5 (hätäpysäytyslaitteet)
- Näissä standardeissa on osittain samoja vaatimuksia, mutta hieman erilailla esitettynä.
- Monissa muissakin standardeissa esitetään hätäpysäytystä koskevia vaatimuksia, esimerkiksi koneryhmäkohtaisissa (C-tyypin) standardeissa.

Standardi SFS-EN ISO 13850 (entinen EN 480)

- Standardi SFS-EN ISO 13850 *“Koneturvallisuus. Hätäpysäytys. Suunnitteluperiaatteet”*
- Määritelmiä: **Hätäpysäytys** (toiminto): Toiminto, jonka tarkoituksena on
  - torjua uhkaavia tai pienentää olemassa olevia henkilöihin kohdistuvia vaaratekijöitä ja koneisiin tai käynnissä olevaan työprosessiin kohdistuvaa vahinkoa ja
  - käynnistyä yhdellä ihmisen suorittamalla toimenpiteellä, kun normaali pysäytystoiminto on riittämätön tähän tarkoitukseen.

Standardi ISO 13850 (entinen EN 480)

- Määritelmiä:
  - **Hätäpysäytyslaitteisto:**
Rakennesista muodostettu kokonaisuus, jonka tarkoituksena on toteuttaa hätäpysäytystoiminto.
  - **Ohjauslaite:**
Hätäpysäytyslaitteiston osa, joka saa aikaan hätäpysäytysviestin vaikutettaessa laitteistoon liittyvään hallintaelimeen (ohjaimeen).
  - **Hallintaelin (ohjain):**
Ohjauslaitteen osa, joka siihen vaikutettaessa aktivoi ohjauslaitteen ja joka on suunniteltu ihmisen käytettäväksi.

Konedirektiivin/koneasetuksen vaatimukset (VNa 400/2008)

- Konedirektiivissä/koneasetuksessa esitetään mm. seuraavia vaatimuksia:
  - koneessa on oltava hätäpysäytyslaitteet, joiden avulla vaara voidaan torjua.
  - hätäpysäytystä ei tarvita koneissa, joissa hätäpysäytyslaite ei vähentäisi riskiä, jos esimerkiksi sen käyttö ei lyhentäisi koneen vaarallisten osien pysähtymisaikaa.
  - hätäpysäytystä ei tarvita käsityökoneissa.

Konedirektiivin/koneasetuksen vaatimukset (VNa 400/2008)

- Hätäpysäytyslaitteen on
  - oltava selvästi tunnistettava ja näkyvillä
  - oltava nopeasti käytettävissä ja pysäytettävä vaarallinen prosessi mahdollisimman nopeasti aiheuttamatta muita riskejä
  - tarvittaessa käynnistettävä turvatoimintoja
  - oltava koko ajan saatavilla ja toimintakunnossa
  - oltava muita suojausteknisiä toimenpiteitä täydentävä keino eikä niiden korvaaja.
- Hätäpysäytyslaitteen toiminta, ks. jäljempänä IEC 60947-5-5.

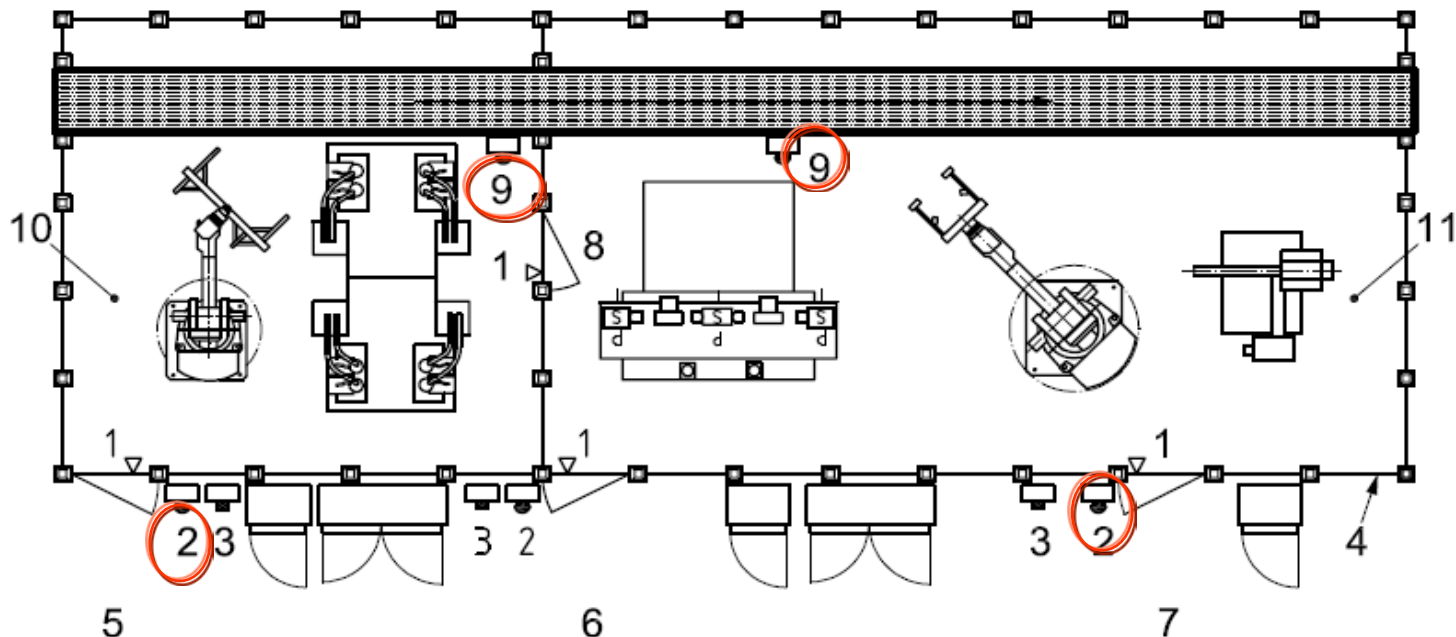

Hätäpysäytyksen tarve

- Hätäpysäytystä tarvitaan koneen nopeaan pysäyttämiseen vaaratilanteessa esimerkiksi
  - kun kone käynnistyy henkilön ollessa vaaravyöhykkeellä
  - kun koneen pysäytystoiminto ei toimi (esim. turvalaite vikaantuu)
  - pakkokäyttöisen ohjaimen yhteydessä siltä varalta, että ohjain vikaantuu.
- Hätäpysäytyslaitteita sijoitetaan tavallisesti:
  - käyttö- ja ohjauspaikoille (ohjauspaneelissa)
  - vaaravyöhykkeelle johtavien kulkuaukkojen ja porttien lähelle
  - vaaravyöhykkeelle ja muiden vaarakohtien lähelle

Hätäpysäytyslaitteiden sijoittelu

Hätäpysäytyslaitteet sijoitetaan mm. porttien ja vaarakohtien lähelle sekä ohjauspaneeliin

1 = Portin toimintaankytkentä
2 ja 9 = Hätäpysäytyslaitteet

3 = Kuittauslaite
4 = Ympäröivä aitaus
5...8 = Portit

Standardi ISO 11161 kuva C.4, muunnettu

Hätäpysäytys (IEC 60204-1)

- Hätäpysäytysvyöhykkeet: vyöhykkeet suunniteltava siten, että on helppo havaita mitkä hätäpysäytyslaitteet ja vyöhykkeet vastaavat toisiaan.
- Ohjauspaneelit: käytöstä poissa olevasta ohjauspaikasta johtuen saattaa syntyä tilanteita, joissa syntyy käytössä olevan ja käytöstä poissa olevan hätäpysäytyslaitteen välillä sekaannus. Tällöin on toteutettava sekaannuksen minimoivat toimenpiteet (esim. käytön ohjeistus).

Standardi IEC 60947-5-5

Sähköiset hätäpysäytyslaitteet

- Standardi IEC 60947-5-5
"Pienjännitekytkinlaitteet. Osa 5-5: Ohjauspiirin laitteet ja kytkinelementit. Mekaanisella lukitustoiminnolla varustetut sähköiset hätäpysäytyslaitteet"
- Standardi käsittelee erityisesti hätäpysäytyslaitteen sähköistä ja mekaanista rakennetta ja testauksia.

Hätäpysäytys (standardi IEC 60947-5-5)

- Hätäpysäytys (toiminto tai signaali) on tarkoitettu estämään tai pienentämään henkilöihin kohdistuvia vaaroja, vahinkoa koneelle tai käsiteltävälle työkappaleelle ja se saadaan aikaan ihmisen yksittäisellä toimenpiteellä.
  - **Hätäpysäytyslaite** on henkilön käyttämä ohjauslaite, jota käytetään hätäpysäytyksen aikaan saamiseen.
  - **Hätäpysäytysjärjestelmä** on mekaanisten osien yhdistelmä, joilla välitetään vaikutusvoima kosketinelementteihin.
  - **Vaikutuselin** on se osa hätäpysäytysjärjestelmää, johon ihminen vaikuttaa (painike, köysi tms.).

Hätäpysäytys (standardi IEC 60947-5-5)

- Hätäpysäytyslaite on merkittävä ja sen mukana on toimitettava tiedot mm.:
  - asennuksesta, toiminnasta, kunnossapidosta ja määräaikaistarkastuksista.
- Hätäpysäytyspainikkeen lukituksen vapauttamisen kiertosuunta on merkittävä painikkeeseen.
- Köysihätäpysäyttimen mukana on oltava tiedot mm.:
  - suurimmasta pituudesta
  - köyden jännityksestä
  - tukipisteiden välisestä etäisyydestä
  - asennussuosituksista (mm. köysipyörien ja silmukoiden kunnossapidosta).

Hätäpysäytys (standardi IEC 60947-5-5)

Hallintaelimenä on tavallisesti painike tai köysi, joka on nopea tavoittaa ja käyttää - hätäpysäytyspainiketta ei saa peittää.

Hätäpysäytyspainikkeen on oltava sienimäinen, punainen ja taustalla keltainen pohja.

Machinery Oy

Hätäpysäytyslaitteet (standardi IEC 60947-5-5)

- Hätäpysytystoiminnon on oltava mekaanisesti pakkotoiminen (koskettimet avautuvat mekaanisesti ylimitoitetuilla osilla, joihin vaikutetaan suoraan hallintalaitteella (ohjaimella), ks. IEC 60947-5-1, osa 3 kohta 2).
- Hätäpysäytyssignaalin aikaansaamisen jälkeen se on säilytettävä hätäpysäytysjärjestelmän lukituksen avulla siihen asti kun lukitus vapautetaan.

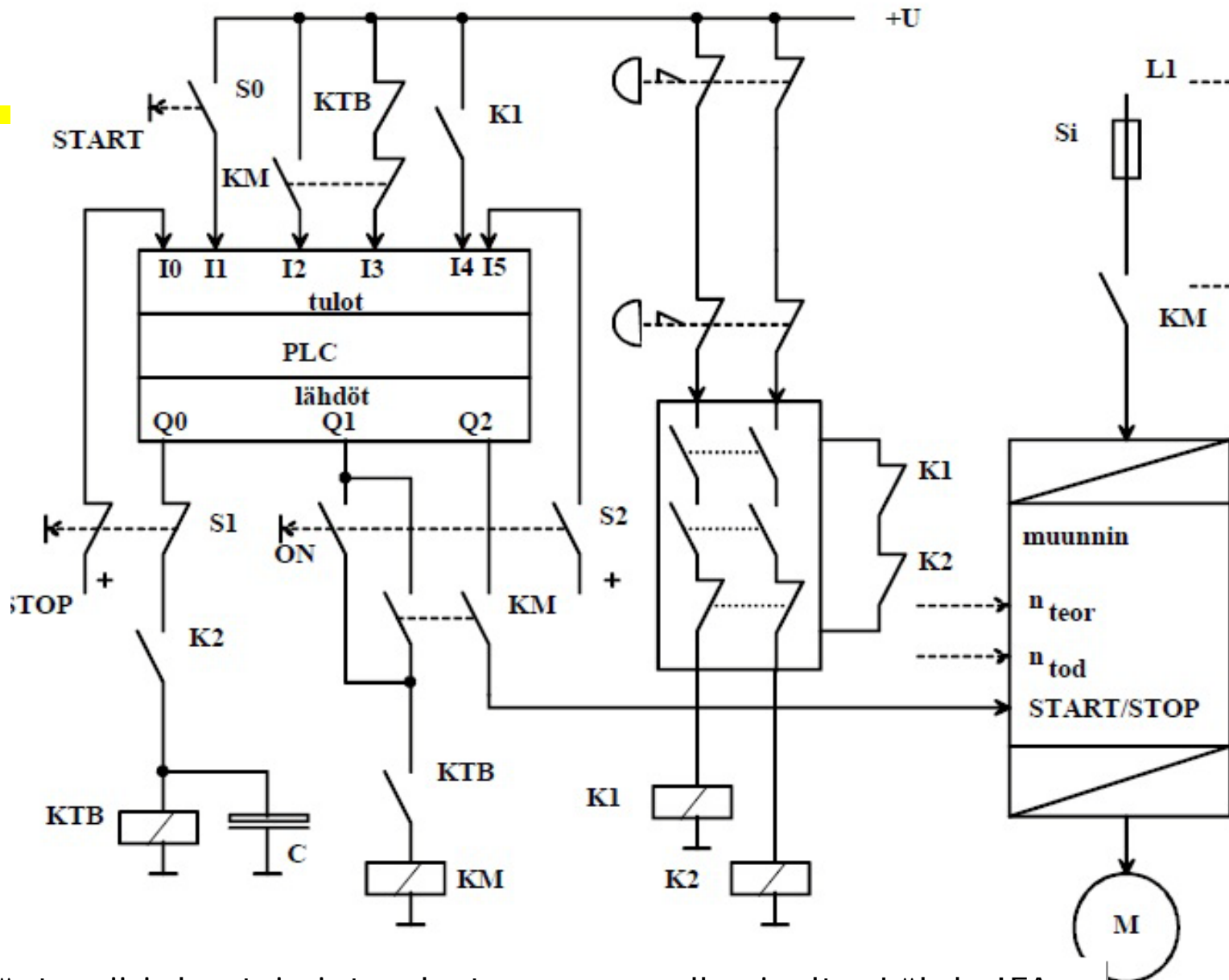

Hätäpysäytyslaitteen lukitusvaatimukset (standardi IEC 60947-5-5)

- Hätäpysäytyslaite on suunniteltava mahdollisuuksien mukaan "vikaturvalliseksi", esim. jos hätäpysäytysköysi katkeaa, on siitä seurattava hätäpysäytys.
- Lukitusta ei saa tapahtua, jos hätäpysäytyssignaalia ei saada aikaan.
- Hätäpysäytyslaitteen palauttaminen ei saa käynnistää koneen toimintoja.

Hätäpysäytyksen kytkennät

- Hätäpysäytyslaite voidaan kytkeä turvajärjestelmän sarjamuotoiseen turvapiiriin, jos turvapiiriin kytkettyjen turva- ja muiden laitteiden toimintakyky tai luotettavuus ei siitä pienene, esimerkiksi valoverhojen on oltava kytketty turvapiiriin releillä.
- Tarvittaessa hätäpysäytystoiminnon varmistamista varten tarvitaan koskettimen valvonta, kahdennetut koskettimet kontaktorissa tai kokonaan kahdennetut kontaktorit.
- Korkeammalla vaatimustasolla (esim. SIL 3) tarvitaan hätäpysäytykseen oma ohjauspiiri.

Hätäpysäytyspiiri, ks. toimintaselostus seuraavalla sivulta. Lähde IFA

Hätäpysäytyspiirin toiminta

- Hätäpysäytyksessä koskettimet K1 ja K2 päästetään välittömästi auki, logiikka saa tiedon K1 koskettimelta ja antaa edelleen pysäytys/jarrutusikäskyn virranmuuntimelle. Rele KTB päästää viiveellä ja tämän jälkeen rele KM katkaisee moottorilta virran.

Hätäpysäytyksen sähköiset ja mekaaniset vaatimukset (standardi IEC 60947-5-5)

- Hätäpysäytyslaitteen on oltava sähköisiltä osilta seuraavien asiaankuuluvien kohtien mukainen:
  - käyttöluokat, pakkotoimiset koskettimet, suojausluokat ja
  - testaukset.
- Hätäpysäytyslaitteen on oltava mekaanisilta osilta mm. seuraavien kohtien mukainen:
  - hätäpysäytyslaite on voitava kiinnittää luotettavasti
  - tärinä ja iskut eivät saa aiheuttaa koskettimien asennon muuttumista eikä vaikuttaa lukitusmekanismin toimintakuntoon.

Hätäpysäytyslaitteen lisävaatimuksia (standardi IEC 60947-5-5)

- Lisävaatimuksia hätäpysäytyspainikkeelle:
  - Hätäpysäytyspainikkeen vapauttaminen voidaan toteuttaa avaimella, kiertämällä tai vetämällä.
  - Hätäpysäytyspainike on tehtävä sellaiseksi, että sen vaikutuselimen voi irrottaa kotelon ulkopuolelta vain tähän tarkoitukseen käytettävällä työkalulla.
- Lisävaatimuksia köysihätäpysäyttimelle:
  - jos hätäpysäytysköysi katkeaa, on siitä seurattava hätäpysäytys (ks. ISO 13850).
  - hätäpysäytyssignaalin aikaansaamiseen tarvittavan voiman on oltava alle 200 N
  - köyden lujuuden on oltava 10 kertaa suurempi kuin hätäpysäytyssignaalin aikaansaamiseen tarvittava voima
  - köyden taipuma saa olla korkeintaan 400 mm vaakatasosta.

Hätäpysäytyksen komponentit

- Hätäpysäytystoiminto ei ole varsinainen turvatoiminto vaan varalla oleva pysäytystoiminto ja siten hätäpysäytyslaitteita koskevat erilaiset vaatimukset kuin turvatoimintoja.
- Hätäpysäytyslaitteet on valmistettu rajalliseen määrään käyttökertoja, jotta saadaan riittävä luotettavuus ja siksi hätäpysäytyslaitetta ei saa käyttää koneen normaaliin pysäytystoimintaan tai käynnistyksen estolaitteena.
- Hätäpysäytyslaitteen valmistajan ohjeita on noudatettava mm. määräaikaistestausten osalta.

Hätäpysäytyksen luotettavuus

- Hätäpysäytystoiminto ei ole turvatoiminto ja siksi sille ei aseteta turvatoiminnon luotettavuusvaatimuksia (esimerkiksi suoritustasoja PL tai turvallisuuden eheyden tasoja SIL, ks. osiot 2...5)
- Hätäpysäytyslaitteiden vikatarkastelut tehdään vikojen poissulkemisen menetelmällä eli hätäpysäytyslaitteiden valmistajien on tehtävä hätäpysäytyslaitteille vika- ja vaikutusanalyysi ja poistettava havaitut vaaralliset vikaantumismahdollisuudet.
- Hätäpysäytyskomponenttien on oltava niiden rakennetta koskevien standardien mukaisia.

Hätäpysäytyksen luotettavuus

- Hätäpysäytyslaitteen on oltava luotettava, joten hätäpysäytystä ei saa toteuttaa ohjelmoitavan järjestelmän kautta lukuun ottamatta koneen saattamista turvalliseen tilaan (pysäytysluokka 1) ja tämän jälkeen katkaisemalla tehonsyöttö (pysäytysluokka 0).
- Jos kone ei mene etukäteen määrätyssä ajassa turvalliseen tilaan katkaistaan tehonsyöttö (toiminta-ajan valvonta "watch-dog", pysäytysluokka 0).

Hätäpysäytyksen pysäytysluokat (IEC 60204-1)

- Hätäpysäytykseen saa käyttää vain pysäytysluokkia 0 ja 1.
- Pysäytysluokat:
  - 0 => energiansyöttö katkaistaan välittömästi
  - 1 => kone ajetaan turvalliseen tilaan (pysäyttäminen, alasajo) ja sen jälkeen energiansyöttö katkaistaan
  - 2 => kone ajetaan turvalliseen tilaan ja pidetään siinä energian syötön ollessa päällä (sähköservot, taajuusmuuttajat ym.). Pysäytystilaa valvotaan, ja jos siinä ei pysytä, tapahtuu automaattinen luokkien 0 tai 1 mukainen pysäytys.